

חוברת לימוד והגות

לך לך

10 שאלות לשיחה סביב שולחן השבת

עשר שאלות מתוך שיעורו של הרב רפאל בניזרי "המלחמה בארבעת המלכים (חלק ב')": ספר בראשית כמראה של ההיסטוריה, נמרוד היודע את הבורא ומתחרה בו על השלטון, ארבעה מלכים שאנו מוצאים בתוך עם ישראל עצמו. ועד מה שאומר הרב על המשיח: אנחנו עצמנו מביאים אותו.

הרב רפאל בניזרי

תוכן הנושאים

נושאים להגות ושאלות לשיחה סביב שולחן פרשת לך לך

01 בראשית, מראה של ההיסטוריה

02 האם אפשר לעמוד מן הצד?

03 נמרוד יודע שיש בורא

04 כתנות עור, כתנות אור

05 ארבעת המלכים שבפנים

06 אברם בורא את עצמו מחדש

07 מגדל דוד מול מגדל בבל

08 המשיח שמביאים

09 בני ערובה של הרוח

10 אין למה לצפות, ובכל זאת המעשר

הצגה

מדוע מספרת התורה את חיי האבות, ומדוע אנו קוראים מחדש בכל שנה את אותן פרשיות? הרב פותח את השיעור בשאלה הזאת של שיטה.

השאלה

מה אנו מחפשים בקריאה המחודשת, שנה אחר שנה, של סיפור אברם — והאם הסיפור הזה הוא שלנו מבחירה או בעל כורחנו?

התשובה

ספר בראשית, שחז"ל קוראים לו "ספר הישר".

חזרת הפרשיות מחדשת בכל שנה נקודת מבט על תולדות ישראל בין האומות. האבות הם אישים שטבעו את חותמם על פרק בהיסטוריה שהדיו עדיין אקטואליים מאוד: סיפורו של אברם חוזר ונחווה בכל תקופה, כמו סיפוריהם של יצחק, יעקב ויוסף. את ספר הישר הזה, אומר הרב, יש לתרגם כמראה של ההיסטוריה — של עם ישראל ושל האנושות כולה.

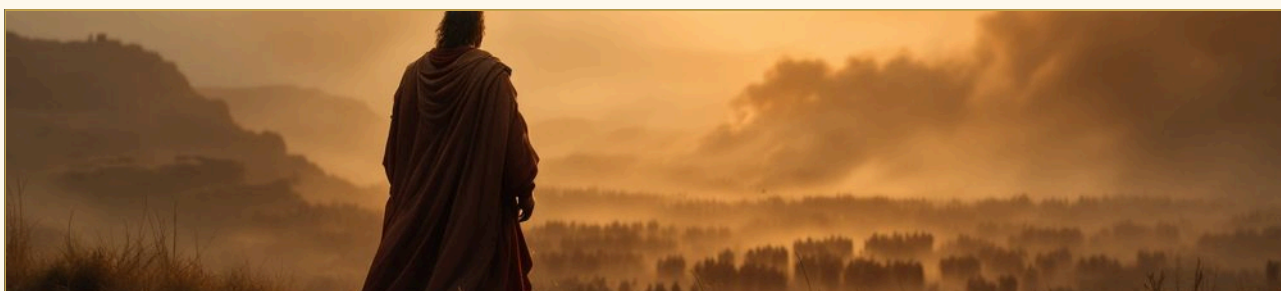
איננו אלא אברם, יצחק, יעקב, יוסף והשבטים, לא יותר; ובכל זאת נדמה שכל ההיסטוריה של האנושות סובבת סביבנו. האם אנו מודעים להשתתפות הזאת, או שהיא נכפית עלינו? לפעמים אנו חושבים שאנו השחקנים של ההיסטוריה; ואז אירועים חומקים משליטתנו ומחייבים אותנו בעל כורחנו. היסטוריה שלא רצינו בה, אבל נכפתה עלינו, מחייבת לקחת עליה אחריות ולתבוע אותה כשלנו.

מסקנת הרב

סיפורו של אברם לא קרה פעם אחת; הוא חוזר ונעשה, חוזר ונחווה עם חילופי תקופותינו.

לקח לשולחן

אם הפרשה היא מראה, שכל אחד יאמר איזה פרק מחיי אברם הוא מרגיש שחווה מחדש השנה. ואיזה סיפור, שנכפה על משפחתנו, תבענו בסוף כשלנו?

הצגה

לא אברם פותח במלחמה הזאת, הראשונה אחרי אלפיים שנות היסטוריה. האומות הן שנאבקות על המונופול על ההיסטוריה. אברם נכנס אליה רק בעקיפין — ובכל זאת הוא נעשה הגיבור הראשי שלה.

השאלה

מדוע נמצא אברם במרכזה של מלחמה שלא רצה בה — והאם אפשר לעמוד מן הצד מול מה שקורה בעולם?

התשובה

"וַיָּבֹא הַפְּלִיט וַיַּגֵּד לְאַבְרָם הָעֵבֶרִי" (בראשית יד, יג).

האומות רוצות להטביע על ההיסטוריה את האידאולוגיה שלהן, את השקפתן, את אמונתן. אברם, לעומתן, החליט ללכת עד הסוף ולא להתכופף מול הזרם שביקש לבודד את החיים הרוחניים מן החיים הלאומיים והכלכליים, ולבנות מגדל ועיר המנוהלים בידי האדם לבדו, בלי שום כוח חיצוני.

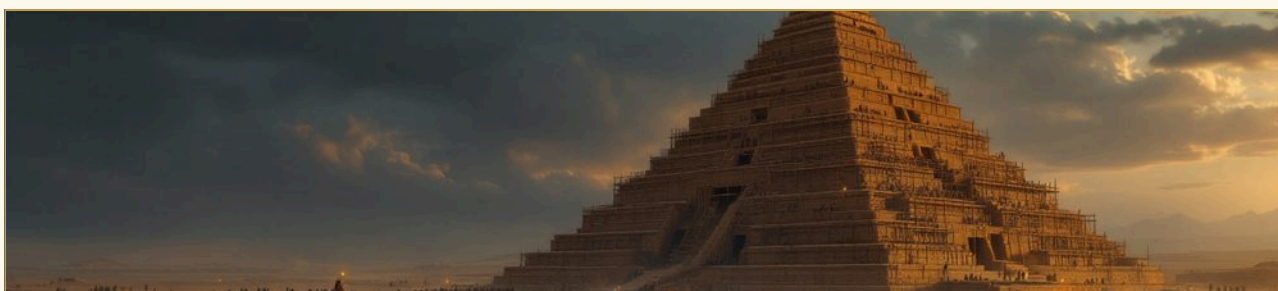
לכן כל מה שקורה בעולם אינו זר לגורלו של עם ישראל. צריך להוציא זאת מן הראש, אומר הרב: אנו מעורבים במישרין ובעקיפין בכל תהפוכות האנושות. להסתגר מאחורי גבולות לאומיים בלבד, רוחניים בלבד, פירושו לדון את עם ישראל לרדיפה מתמדת, בגלות העוברת משלב לשלב ומאלצת כל דור לברוא את עצמו מחדש.

מסקנת הרב

אנו מעורבים במישרין ובעקיפין בכל תהפוכות האנושות.

לקח לשולחן

מפתח לומר: "זה לא עניין שלנו". איזה אירוע, רחוק מאיתנו, נוגע לנו בכל זאת ישירות? מה נוכל לומר או לעשות לגביו, במידתנו?

הצגה

מוביל האידאולוגיה שאברם נלחם בה הוא נמרוד. הרב מדגיש קו מפתיע: נמרוד אינו מתעלם מכך שיש בורא. הוא יודע — ותובע בכל זאת את השלטון.

השאלה

כיצד אפשר לדעת שיש בורא ולהתחרות בו על מפתחות ההיסטוריה — ומדוע ה' מותיר לאדם את האפשרות הזאת?

התשובה

מלכות שמים.

נמרוד מודע לכך שהעולם כפוף לתודעה עליונה, אבל הוא סבור שלא היא צריכה להחזיק במפתחות ההיסטוריה: האדם צריך ליטול את גורלו בידיו ולעצב אותו בעצמו. זו השאלה, האקטואלית עדיין, של הפרדת הדת מן המדינה. אולי הייתה אפשרית, אומר הרב, אלמלא היו אירועים העולים על תחזיותינו ומשבשים את תוכניותינו — ובראשם המלחמות.

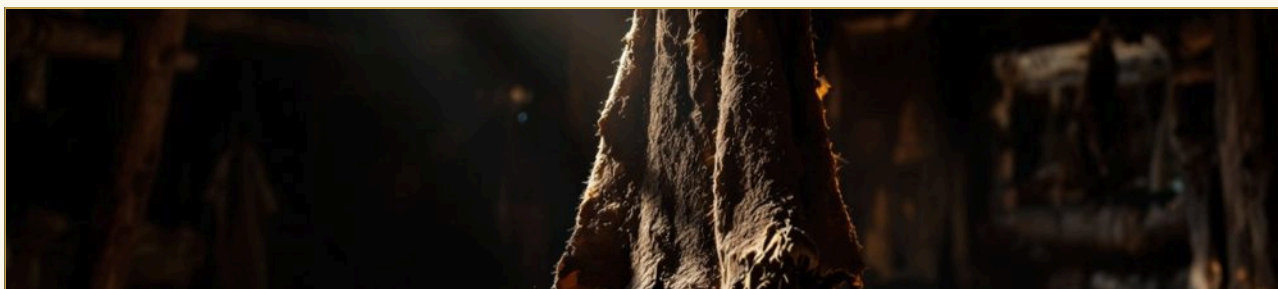
מלכות שמים משיבה אל ה' את כל תוכנית הבראיה, אבל מותירה לאדם את הכוח לבחור אם להיות שותף לה או חולק עליה. שכן אין מלכות מאושרת אלא אם יש בחירה של העם, בחירה חופשית. הבחירה החופשית היא אפוא גם הכוח לחלוק על מלכות ה' — ונמרוד, שתמרן את כל החברה של דורו, ידע להשתמש בו.

מסקנת הרב

אין מלכות מאושרת אלא אם יש בחירה של העם, אלא אם יש בחירה חופשית.

לקח לשולחן

מלך שלא נבחר אינו אלא אדון. באילו תחומים בחיינו אנו באמת בוחרים בה' כמלך — ובאילו אנו מנהלים לבד, אף שאנו יודעים שהוא כאן?

הצגה

אחרי חטא אדם, ה' עושה לאדם ולאשתו כתנות עור. הרב רואה בהן את הכלי עצמו שבו השתמש נמרוד: בגד המפריד.

השאלה

מה מייצגות "כתנות העור" — ומה היה צריך לעשות בהן?

התשובה

"וַיַּעַשׂ ה' אֱלֹקִים לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כְּתָנֹת עוֹר" (בראשית ג, כא); בתורתו של רבי מאיר: כתנות אור.

הבגד הראשון שעשה ה' לאדם אחרי החטא אטום: הוא יוצר מסך בין הנברא לבוראו. אבל, כפי שאמר רבי מאיר, כתנות העור האלה — "עור" בעיניו — היו צריכות להיעשות כתנות אור — "אור" באל"ף. היה צריך לעבד את המסך הזה עד שייעשה שקוף כשמים.

לצערנו השתמש האדם בבחירתו החופשית כדי להתבצר מול עצמו ומול החברה, במקום להפוך את המסך לשקוף. וזאת אף שהוא מודע לכך שאינו מסוגל לנהל הכול, מודע לגבולותיו ולחזורים השחורים של חייו. במסך הזה ידע נמרוד להשתמש.

מסקנת הרב

היה צריך לעבד את המסך הזה כך שייעשה שקוף כשמים.

לקח לשולחן

הבגדים שלנו, התפקידים שלנו, המראית שלנו יכולים להסתיר את האור או להעביר אותו. מה אצלנו יוצר מסך — בינינו לבין ה', או בינינו לבין עצמנו? מה נוכל להפוך לשקוף מעט יותר השבוע?

הצגה

למלחמה בארבעת המלכים יש, לדעת הרב, אופי משיחי: היא מעמידה אותנו מול ארבע הגלויות. ואז הוא מפנה את השאלה פנימה: האם ארבעת הזרמים האלה אינם נמצאים בתוך עם ישראל עצמו?

השאלה

האם ארבעת המלכים הנלחמים באברם הם רק אויבים מבחוץ?

התשובה

ארבעת הבנים של הגדה של פסח; ארבע לשונות של גאולה; ארבעת המינים.

הגלויות שללו מאיתנו את הקיום, אחר כך את החיים, אחר כך את השורש, ועד הזכות לארץ ולמורשתנו. אבל הזרמים האלה קיימים גם אצלנו: אלה שבעיניהם הארץ הלאומית היא עניין משני ושמהללים את החיים בגלות; אלה שבעיניהם ההצהרה על יהדותם צריכה להיבלע בלאומיות סתם; אלה שתולדות עם ישראל, ירושתו ומורשתו אינן מעניינות אותם.

הרב מביא רעיון שהוא מכנה נפלא: ארבעת הבנים של ההגדה מקבילים לארבעת המלכים הנלחמים באברם. והמספר ארבע עובר בחגים: ארבע לשונות של גאולה בפסח, ארבע דרכי קריאה בתורה — פשט, רמז, סוד... —, ארבעת המינים המייצגים את ארבע הנטיות של הכלל. המשיחיות מוכרעת אפוא בפנים כמו בחוץ: בין תלמידי אברם כמו בין מי שהתנתקו ממנו.

מסקנת הרב

המשיחיות, שהיא מושא המלחמה הזאת, היא מלחמה בתוך עם ישראל כמו מחוצה לו.

לקח לשולחן

בליל הסדר, לכל אחד מארבעת הבנים יש מקום ליד השולחן. איזו מארבע הפנים האלה אנו מזהים בעצמנו? וכיצד לפנות מקום, אצלנו, למי שאינו דומה לנו?

הצגה

לכאורה, ארבעה מלכים רוצים להכניע חמישה מלכים מורדים. למעשה, אומר הרב, הם יוצרים ברית נגד עצם קיומו של אברם. כיצד עומד אדם אחד מול קואליציה כזאת?

השאלה

מאין בא כוחו של אברם מול מי שרוצים להעלים אותו?

התשובה

"אַלֶּה תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהַבְרָאָם" (בראשית ב, ד).

הרב קורא את המילה הזאת, המתורגמת בדרך כלל "בעת בריאתם", כבריאה עצמית: אדם מוליד את עצמו, בונה את עצמו מחדש. אברם הוא מי שבורא את עצמו מחדש. השליכו אותו לכבשן האש; הוא יכול לשוב לחיים מתוך אפרו ולעשות שוב את ההיסטוריה.

שכן הכוח שבידו אינו בחרב: הוא בדיבור, בלשון. לארבעת המלכים יש צבאות; לאברם יש קול. וכך, מוסיף הרב, הגלות מאלצת כל דור חדש להגדיר את עצמו מחדש, לברוא את עצמו מחדש, להתחדש.

מסקנת הרב

הכוח שבידו אינו בחרב; הוא ברמת הדיבור, ברמת הלשון.

לקח לשולחן

כולנו מכירים רגעים שבהם נדמה שהכול אבד. מה איפשר לנו, פעם, "לכנות את עצמנו מחדש"? ואיזו מילה — שנאמרה או שקיבלנו — הייתה כוחנו במקום חרב?

הצגה

דוד הפלגה ביקש "לְכָנוֹת עֵיר וּמִגְדָּל". הרב אינו דוחה את עצם הרעיון של עיר ומגדל: הוא מעמיד מולם את הדגם האמיתי שלהם.

השאלה

איזו עיר ואיזה מגדל היה צריך לבנות — ומה קורה כשרבדי ההווה פועלים בנפרד?

התשובה

"הִבֵּה נִבְנְה לָנוּ עֵיר וּמִגְדָּל וְרֵאשׁוּ בְּשֵׁמִים" (בראשית יא, ד).

העיר היא עיר דוד; המגדל הוא מגדל דוד: המקדש המחבר בין שמים לארץ, בין הרוח לגוף. הוא מאפשר לומר שהגוף אחד, על כל מרכיביו. אם הרבדים האלה פועלים בנפרד — זה האסון.

צריך, כמו הנהר היוצא מעדן להשקות את הגן, לאסוף את הדברים בתנופה אחת, בתנועת מחשבה אחת, ולהגשים את אחדותם. לא עושים זאת — זו, אומר הרב, בעייתו של לוט: הוא דומה לאברם, אבל כבר קבע גבולות והפרדות.

מסקנת הרב

צריך להיות מסוגלים לאסוף את הדברים בתנופה אחת, בתנועת מחשבה אחת, להגשים את אחדותם.

לקח לשולחן

גוף, לב, רוח: אצלנו, איזה מהם חי בנפרד מן האחרים — העבודה בלי התפילה, הלימוד בלי החסד? איזו מחווה פשוטה תוכל לקשר בין שניים מן הרבדים האלה השבוע?

הצגה

לוט דומה לאברם, אבל כבר הציב את גבולותיו ואת הפרדותיו. הרב עושה ממנו דמות של מה שמאיים גם עלינו: להיות זהות מזויפת של אברם.

השאלה

מהי "זהות מזויפת" של אברם — ומדוע אומר הרב שאת המשיח אנו מביאים בעצמנו?

התשובה

"הקל קול יַעֲקֹב וְהַיְדִים יָדִי עֲשׂוּ" (בראשית כז, כב).

אנו עלולים להיות זהות מזויפת של אברם בכל פעם שאנו מצטמצמים בהיבט אחד של הדברים, ושוכחים לראות אותם בשלמותם ובאחדותם — בדרך חיינו כמו בדרך התנהגותנו. דרך זה אפשר לפגוע בנו. הרב רואה בדתות שיצאו מן היהדות זרם של המחשבה היהודית שנלקח לבדו, ששמו עליו את הדגש ודחקו את השאר למקום שני: לזה הוא קורא הפלה משיחית.

שכן המשיחיות עוברת בשלבים, ברמה האישית וברמה הכללית. צריך לחדול לחשוב על משיח שיבוא מבחוץ: אנחנו עצמנו מביאים אותו. לשם כך, גם כשהידיים ידי עשו, צריך שהקול יהיה קול יעקב — קול הלימוד, התפילה, ההידברות בין כל המרכיבים, כדי ששירה תעלה מן השלם.

מסקנת הרב

את המשיח אנו מביאים בעצמנו, אנו גורמים לו לבוא.

לקח לשולחן

כל אחד מאיתנו מעדיף היבט אחד של היהדות: הלימוד, התפילה, החסד, המשפחה... איזה מהם אנו עלולים לראות ככל השלם? ואיזה קול עוד חסר כדי שביתנו ישיר בקול אחד?

הצגה

למלחמה היחידה שאברם מנהל יש מטרה אחת: להשיב את השבויים. הרב מרחיב מיד: לא רק בגוף מחזיקים אותנו כבני ערובה.

השאלה

מי הם השבויים שאברם צריך לשחרר — ומדוע גם הצדק של סדום הוא שבוי?

התשובה

"וְגַם אֶת לוֹט אָחִיו וְרָכְשׁוֹ הָשִׁיב וְגַם אֶת הַנָּשִׁים וְאֶת הָעַם" (בראשית יד, טז).

מחזיקים אותנו כבני ערובה בשכל וברוח, משום שאיבדנו את היכולת לתקשר עם מי שהיו גוף אחד איתנו, ושלאט לאט התרחקו עד שהגיעו עד סדום. אין מדובר לצמצם את כל הזרמים לאחד, אלא להכפיף את כל האידאולוגיות ואת כל זרמי המחשבה למלכות שמים.

בחירתו של לוט אינה מקרית: סדום תובעת צדק בלי אהבה. אם אברם מתערב למען סדום, הרי זה משום שהוא רואה בה דבר שאפשר ללמד עליו זכות: ייתכן שיימצאו בה צדיקים, ובלבד שיפתחו בה חלונות פה ושם. אבל כשסוגרים את החיים ואין רוצים עוד לזוז, מגיעים לקצה השני של האהבה, עד לבלבול הקשרים שיחוו בנות לוט. זה מה שקורה, אומר הרב, בכל פעם שהמשיחיות מאבדת את ממשותה העצמית.

מסקנת הרב

מחזיקים אותנו כבני ערובה, ולא רק בגוף: מחזיקים אותנו כבני ערובה בשכל, מחזיקים אותנו כבני ערובה ברוח.

לקח לשולחן

עם מי "איבדנו את היכולת לתקשר" — הורה, חבר שהתרחק? איזה חלק נוכל לפתוח מחדש השבוע כדי לחדש את הדו־שיח?

הצגה

רוצים להרעיף על אברם מתנות והכרת תודה; הוא מסרב. ואז אומר הכתוב, בעניין מלכי צדק: "וַיִּתֵּן לוֹ מַעֲשֵׂר מִכָּל". המפרשים תוהים מי נתן למי.

השאלה

מדוע מסרב אברם לכל תמורה — ואם הוא נותן את המעשר, מדוע הוא עושה זאת?

התשובה

"וַיִּתֵּן לוֹ מַעֲשֵׂר מִכָּל" (בראשית יד, כ).

מן המאבק הזה אין למה לצפות. אי אפשר לדרוש זאת מכולם, מודה הרב: יש המשתמשים באמונה כדי לשפר את מצבם או לענות על צורך, וזו טובה שאפשר לבקש. אבל על זה אי אפשר לבסס מציאות עצמאית. הקב"ה נתן עולם וגן עדן, כאב המוכן לתת הכול לבנו: עולם המבוסס על חסד בכל הרבדים, בלי שום תמורה.

ובאשר למעשר, יש מפרשים האומרים שאברם הוא שנתן אותו. הוא אינו עושה זאת כדי להתבלט מול אחרים, אלא כדי לשרת את מלכות ה': ללמד את העולם לתבוע את שמו, לתבוע את נוכחותו, לשתף אותו בגורל בריאתו. זו המשיחיות של הפרק הזה, עד ההבטחה "אֲזָא אֶהְפֹּךְ אֶל עַמִּים שְׂפָה בְּרוּרָה לְקָרָא כְּלָם בְּשֵׁם ה'".

מסקנת הרב

העולם מבוסס על נתינת חסד בכל הרבדים, אבל בלי שום תמורה.

לקח לשולחן

האם אנו עושים טוב מתוך ציפייה לגמול — הכרה, תודה, טובה? שכל אחד יחשוב על נתינה שיוכל לעשות השבוע בלי שאיש יידע.